

**AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ KODEKSO 71
STRAIPSNIO PAKEITIMO, PAPILDYMO 483¹ STRAIPSNIU IR BAUDŽIAMOJO
KODEKSO 259 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Iki 2016 m. gruodžio 31 d. už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti buvo taikomas, ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 44 straipsnis, ir Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 259 str. 2 dalis. Spręsdami šią teisinę koliziją, Lietuvos teismai buvo priversti ieškoti dirbtinų atsakomybės atribojimo kriterijų.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujam Administracinių nusižengimų kodeksui (toliau – ANK), įstatymų leidėjas teoriškai panaikino buvusią teisinę koliziją (kuomet už tą pačią veiką buvo galima taikyti skirtingas atsakomybes), ir naujajame ANK nebeliko sankcijos už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti.

Dabartinis ANK 71 straipsnis numato administracinę atsakomybę už narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo. Šiuo įstatymų keitimo projektu siūloma pakeisti ANK 71 straipsnį ir panaikinti BK 259 str. 2 dalį. Pasiūlymai rengiami remiantis toliau išdėstytais argumentais:

1. Septynioliktosios Vyriausybės teikimu, LR Seimas 2018 m. patvirtino [Valstybinę narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 m. programą](#), kurios 97 skirsnis jau numato dekriminalizavimą, kaip vieną iš sisteminių Valstybinės programos įgyvendinimo punktų, todėl teisės aktų pakeitimas yra nuoseklus ilgalaikės programos įgyvendinimo laikymasis: „97. Penktajam tikslui pasiekti keliamas uždavinys – peržiūrėti baudžiamąją politiką, taikomą narkotikų vartotojams, siekiant subalansuotos narkotikų kontrolės politikos Lietuvoje. Šio uždavinio įgyvendinimo kryptys: 97.1. dekriminalizuoti mažiau pavojingas su narkotikų vartojimu susijusias veikas, už jas numatant administracinę atsakomybę, užtikrinant individualaus vertinimo pagrindu taikomas švietimo, socialines, sveikatos priežiūros sistemų intervencijos priemones vietoj baudžiamųjų; 97.2. peržiūrėti baudžiamuosiuose teisės aktuose numatytas sankcijas ir depenalizavimo galimybes, siekiant riboti perteklinį laisvės atėmimo bausmės taikymą ir pernelyg ilgą jo trukmę, kai bausmės tikslų galima siekti taikant švelnesnes arba alternatyvias sankcijas, į pagalbą asmeniui nukreiptas

alternatyvas; 97.3. iš esmės peržiūrėti narkotikų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio, grynosios medžiagos masės nustatymo baudžiamajame procese reglamentavimą, vadovaujantis bendrais ir mokslu pagrįstais kriterijais.“

2. Pagrindiniai kriterijai, į kuriuos būtina atsižvelgti sprendžiant dėl veikos kriminalizavimo poreikio, yra veikos pavojingumas, jos paplitimas, *ultima ratio* principo taikymas, baudžiamosios teisės veikimo sritis ir ribos bei proporcingumo principo išlaikymas. T. y. turi būti nustatomos teisinės priemonės, kurios yra būtinos demokratinėje visuomenėje, tinkamos siekiamiems teisėtiems ir visuotinai svarbiems tikslams (pusiausvyra) bei nevaržo asmens teisių labiau nei tai yra būtina (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03 ir 2005 m. rugsėjo 29 d. Nr. 15/02 nutarimai). Prof. O. Fedosiuko, Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo nuomone, baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama, t. y. neįmanoma kitomis teisinėmis ir socialinėmis priemonėmis apginti pažeistų teisių gėrių. (Jurisprudencija, 2012, 19 (2):715-738). Abejonių nekyla, kad psichiką veikiančių medžiagų vartojimo ir su tuo susijusios rizikos klausimas privalo būti sprendžiamas, tačiau akivaizdu, kad sprendžiant su tuo susijusias problemas, egzistuoja veiksmingos mokslu pagrįstos ir aprobuotos į asmens ir visuomenės sveikatą orientuotos priemonės, todėl baudžiamosios teisės taikymas yra perteklinis. Baudžiamoji teisė, vadovaujantis *ultima ratio* principu turi būti taikoma tik tada, kai išbandytos visos teisinėje sistemoje esamos galimybės ir matoma, kad jos yra neveiksmingos.
3. Dažnu atveju narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimas nedideliais kiekiais yra būdingas asmenims, sergantiems priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų ligomis. Efektyviausia ir valstybei mažiausiai kainuojanti intervencija – tai priklausomybės sergančio ar žalingai psichiką veikiančias medžiagas vartojančio asmens nukreipimas dalyvauti tikslinėse aprobuotose elgesį keičiančiose ir / ar į gydymą nukreiptose intervencinėse programose. Tinkamiausią intervenciją ir / ar gydymą kiekvienu individualiu atveju parenka gydytojas, o esant poreikiui, taikoma atvejo vadyba, padedanti kompleksiskai spręsti su žalingu psichiką veikiančių medžiagų vartojimu susijusias problemas (benamystės, bedarbystės, gretutinių psichikos susirgimų, infekcijų ir kitų lydinčių sveikatos problemų, socialinių įgūdžių praradimo ir kt.). Asmenų, kuriems buvo laiku suteikta reikiama socialinė, psichologinė ir medicininė pagalba, reintegracija į visuomenę yra pigesnė ir efektyvesnė, nei iš įkalinimo vietų grįžusių, žalingai vartojančių ar priklausomybės liga sergančių nuteistųjų. Tikėtina, kad priklausomybės liga sergančiųjų įkalinimas taip pat ženkliai prisideda prie blogos pakartotinio nusikalstamumo Lietuvoje statistikos.
4. Tvirti mokslo įrodymai rodo neproporcingą baudžiamųjų įstatymų, kai tai susiję su nelegalių psichiką veikiančių medžiagų vartojimu ar turėjimu be tikslo platinti, žalą ir naštą šalių visuomenės sveikatai (o per tai – ir ekonomikai), todėl Jungtinių Tautų Organizacija (visos jos agentūros, įskaitant Pasaulio sveikatos organizaciją (WHO),

Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biurą (UNODC) ir kt.) savo pareiškimais ragina atsisakyti baudžiamųjų įstatymų minėtais atvejais.

2017 m. pasirodžiusiame Bendrajame Jungtinių Tautų pareiškime „Dėl diskriminacijos panaikinimo sveikatos apsaugos sektoriuje“ rekomenduojama valstybėms „Peržiūrėti ir panaikinti baudžiamuosius įstatymus, kurie, remiantis įrodymais, sukelia neigiamas pasekmes sveikatai, ir kurie prieštarauja tvirtiems visuomenės sveikatos mokslo įrodymams. Tai yra įstatymai, kurie kriminalizuoja ar kitaip draudžia <...> narkotinių medžiagų vartojimą ar turėjimą, be tikslo platinti“ (<https://www.who.int/news/item/27-06-2017-joint-United-nations-statement-on-ending-discrimination-in-health-care-settings>).

2018 m. JTO pakartoja raginimą šalims „Skatinti tokią teisėkūrą ir jos įgyvendinimą, kuri būtų nukreipta į žmones, jų sveikatą ir žmogaus teises <...> ir kurti visuomenės sveikatos priemonėmis pagrįstą narkotikų politiką. <...> Skatinti alternatyvas įkalinimui ir bausmėms <...>, įskaitant narkotikų turėjimo be tikslo platinti dekriminalizavimą, ir remti proporcingumo principą, taip sprendžiant kalėjimų perpildymo ir per didelio žmonių, kaltinamų su narkotikais susijusiais nusikaltimais, įkalinimo klausimus“ (United Nations. Summary of deliberations : Chief Executives Board for Coordination, 2nd regular session of 2018, New York, 7 and 8 November 2018, <https://digitallibrary.un.org/record/3792232>). Vakarų valstybės pripažįsta, kad į baudimą orientuota narkotikų politika yra neefektyvi ir baudimas nepasiekia savo tikslo – pakeisti asmens elgesį. Remdamosi Jungtinių Tautų Organizacijos (Outcome Document of the 2016 United Nations General Assembly Special Session on the World Drug Problem <http://www.unodc.org/documents/postungass2016//outcome/V1603301-E.pdf>), vis daugiau valstybių narkotikų problemas sprendžia per visuomenės ir asmens sveikatos prizmę, kai už narkotinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti gresia administracinė atsakomybė su galimybe būti nukreiptam į elgesio keitimo ir / ar gydymo programas, arba visai atsisakoma baudimo, paliekant tik nukreipimą į sveikatos / socialinių paslaugų sistemą. Į sveikatą orientuota politika ir pokyčiai pasaulio narkotikų politikos lauke lemia ir pokyčių poreikį apibrėžiant vartojimą be gydytojo paskyrimo.

5. Teisėsaugos institucijoms tenka nepagrįstas krūvis dėl perteklinės kriminalizacijos ir taip apribojamos galimybės efektyviai panaudoti išteklius ir mokesčių mokėtojų lėšas sunkesnių nusikaltimų ir nusikaltėlių išaiškinimui. 2017 m. panaikinus sankcijas ANK, baudžiamųjų bylų, susijusių su nelegalių psichiką veikiančių medžiagų turėjimu, skaičius išaugo 124 proc. (2016 tokių buvo 733, o 2019 jau 1644), taip išauginęs tiek perteklinės priemonės paveiktų Lietuvos piliečių skaičių, tiek teismams tenkantį bylų krūvį. Šiuo aspektu administracinės atsakomybės taikymas būtų greitesnis ir efektyvesnis, nei baudžiamosios, įvertinus baudžiamojo proceso ypatumus. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiuo metu dažniausiai už BK 259 str. 2 d. numatytas veikas taikoma sankcija yra

bauda, kurios minimalus dydis yra 15 MGL. Taigi, BK numatytos baudos yra gerokai didesnės nei ANK 71 str., nors veikų pavojingumas yra panašus. Toks reguliavimas sukuria papildomą finansinę naštą asmenims, finansiškai nepajėgiems sumokėti didelių baudų. Tai dar labiau apsunkina ir priklausomų asmenų gydymo ir reintegracijos į visuomenę galimybes.

Įstatymo projekto tikslas – užtikrinti tinkamą protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) principų taikymą. Vadovaujantis užsienio šalių gerąja praktika ir tarptautinių organizacijų rekomendacijomis formuoti į visuomenės ir asmens sveikatą orientuotą narkotikų politiką Lietuvoje.

Projekto uždavinys – panaikinti buvusią teisinę koliziją ir nustatyti tik administracinę atsakomybę už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą be tikslo platinti. ANK 71 str. numatyti galimybę nukreipti (įpareigoti) asmenį dalyvauti tikslinėse apčiuofose elgesį keičiančiose ir / ar į gydymą nukreiptose intervencinėse programose.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgaliofi atstovai) ir rengėjai:

Įstatymo projekto iniciatoriai yra Laisvės frakcija. Projekto rengėja yra Seimo narė Morgana Danielė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu galiojantis ANK 71 straipsnis numato administracinę atsakomybę tik už narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo. BK 259 str. 2 d. numatytas baudžiamasis nusižengimas už neteisėtą disponavimą (gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą) nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturint tikslo jų parduoti ar kitaip platinti.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Remiantis tvirtais mokslo įrodymais yra žinoma, kad baudžiamųjų įstatymų, kai tai susiję su nelegalių medžiagų vartojimu ir turėjimu be tikslo platinti, taikymas sukelia didelę naštą visuomenės sveikatai.

Įstatymo projektu siūloma numatyti, jog už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą nedideliais kiekiais be tikslo platinti būtų taikoma administracinė, o ne baudžiamoji atsakomybė.

Taip pat įstatymo projektu Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodeksą siūloma papildyti 483¹ straipsniu, kuriame numatoma administracinė atsakomybė už narkotinių,

psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimą viešose vietose arba apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų asmens pasirodymą viešose vietose. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta nukreipimo (įpareigojimo) dalyvauti tikslinėse aprobuotose elgesį keičiančiose ir / ar į gydymą nukreiptose intervencinėse programose galimybė.

Tokie pakeitimai leis įgyvendinti į sveikatą orientuotą politiką ir pradėti spręsti sveikatai kylančias rizikas ar jau esamas problemas, joms dar neišsisenėjus. Socialines problemas reikia spręsti pasitelkiant kitokio – ne baudžiamojo pobūdžio – priemones, kadangi, kaip rodo tvirti mokslo įrodymai, pastarosios kelia daugiau žalos, negu duoda naudos. Galimybė nedideliais narkotinių medžiagų kiekiais disponuojančius žmones kreipti į elgesio keitimo, ar, jei nustatomas žalingas vartojimas ar priklausomybės liga, gydymo programas, mažina rizikos grupėje esančių vartotojų marginalizaciją ir stigmatizavimą, taikant sveikatos ir kitas pagalbos priemones, gerinami sveikatos rodikliai bei mažinamos išlaidos, kurių vėliau pareikalautų įsisenėjusių fizinių ir psichikos ligų gydymas ir kitos sveikatos paslaugos šiems ilgalaikiams padariniams šalinti (išlaidos angiochirurgijai, pavojingų infekcijų gydymui ir kt.). Savalaikės sveikatos intervencijos mažina ir neigiamų ekonominių (turto ir santaupų praradimo, įsiskolinimų ir kt.) ir socialinių (profesinių, buities, bendravimo įgūdžių sunykimo, socialinių ryšių praradimo, antisocialinės orientacijos (vertybių, nuostatų, stereotipų, priešiško) ir valstybės išlaikytinio pozicijos įsitvirtinimo) padarinių riziką, kurią šiuo metu didina baudžiamosios atsakomybės ir ypač įkalinimo taikymas.

Kartu bus sumažintos ir baudžiamosios justicijos sistemos patiriamos finansinės ir laiko sąnaudos šių nusikalstamų veikų tyrimui, nuteistųjų išlaikymui laisvės atėmimo vietų įstaigose, o narkotikų kontrolės politika bus labiau orientuota į visuomenės sveikatą. Nuo 2017 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksui ir panaikinus administracinę atsakomybę už nedidelio kiekio narkotikų įgijimą ir laikymą, stebėtas baudžiamosios justicijos sistemos apkrovos augimas – baudžiamųjų nusižengimų skaičius išaugo 50 proc. (nuo 733 iki 1 106) (Valstybinės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos 2018–2028 metų programa, 85 skirsnis), o 2019 m. pasiekė 1644.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Priimtas įstatymas turės teigiamą poveikį kriminogeninei situacijai, nes pradėjus taikyti į visuomenės sveikatą nukreiptas priemones, žymiai sumažės nusikalstamų veikų, susijusių su

nelegalių medžiagų priklausomybe skaičius. Nukreipimas dalyvauti tikslinėse aprobuotose elgesį keičiančiose ir / ar į gydymą nukreiptose intervencinėse programose mažina asmenų recidyvumą ir turi didelį prevencinį poveikį. Asmenys, kuriems dėl šių įstatymo pakeičių, nebus taikoma baudžiamojo atsakomybė ir kurie nepateks į laisvės atėmimo vietą, išvengs rizikos įsitvirtinti kriminaliniam patyrimui, laisvei būdingų įgūdžių (profesinių, buitinių, bendravimo) sunykimo, socialinių ryšių praradimo, antisocialinės orientacijos (vertybių, nuostatų, stereotipų, priešiško) ir valstybės išlaikytinio pozicijos įsitvirtinimo. Tikslinės aprobuotos elgesį keičiančios ir / ar į gydymą nukreiptos kompleksinės intervencinės programos užtikrins jų elgesio keitimą ir su žalingu vartojimu ar priklausomybe susijusių sveikatos, socialinių ir psichologinių problemų sprendimą.

Įstatymas įtakos korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo įgyvendinimas neturės poveikio verslo plėtrai.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Įstatymą inkorporuojant į teisinę sistemą, kitų įstatymų priimti, keisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymų projektai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos teisės aktus.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Įstatymui įgyvendinti įgyvendinamųjų teisės aktų priimti nereikės.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Įstatymui įgyvendinti nereikės papildomų valstybės biudžeto lėšų.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Rengiant įstatymo projektą negauta specialistų vertinimų.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

„Administracinė atsakomybė“, „neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

Teikia

Seimo nariai

Morgana Daniešė